

РЕЦЕНЗІЯ
на монографію Кондратюка Сергія Володимировича «Традиція
парламентаризму на західноукраїнських землях: історико-правове дослідження»

Серед досліджень, що здійснюються на сучасному етапі розвитку вітчизняної історико-правової науки, чільне місце посідає проблематика становлення і розвитку державницьких традицій українського народу. При цьому увага науковців зосереджується на подіях практично всіх хронологічних періодів українського державотворення. Але попри широкий спектр сучасного висвітлення історії державності України, в ній ще залишається багато малодосліджених проблем. Однією із таких є проблема парламентаризму, розробкою якої займається досить обмежене коло науковців.

Досвід наукового осмислення парламентаризму як історико-правового явища є цінним здобутком у сфері правознавства, однак він потребує, з одного боку, узагальнення, а з іншого деталізації, з метою використання як історичної та теоретичної основи інституту парламентаризму в сучасній Україні. В цілому, наукове і практичне опрацювання проблем парламентаризму в Україні характеризується роботою в напрямі розроблення невирішених питань у зазначеній сфері, а також переосмисленням підходів до розуміння поняття, структури, соціального призначення, сучасного стану, тенденції розвитку та інших проблем парламентаризму. Слід зазначити, що суттєвий внесок в опрацювання проблем парламентаризму здійснюють представники галузевих юридичних наук, насамперед, науки конституційного права, які досліджують становлення парламентаризму в контексті українського конституціоналізму.

Відтак історико-правове дослідження традиції парламентаризму на західноукраїнських землях С. В. Кондратюка цілком відповідає одному із основних напрямів розвитку не тільки історико-правової науки, а й української юридичної науки загалом. Актуальність дослідження полягає і в тому, що ним утверджується розуміння парламентаризму як однієї із традицій українського народу. Таке розуміння важливе з огляду на те, що єдиної універсальної для всіх держав моделі парламентаризму, спроможної однаково захищати інтереси демократії та окремої людини, вочевидь не існує. Отже, пошук спільного, універсального, а він необхідний для євроінтеграційних процесів, лежить у царині спільної для європейців традиції парламентаризму.

Актуальність наукового погляду на традицію парламентаризму на західноукраїнських землях зростає також за умов наявності гострої кризи парламентаризму, яку ми можемо простежити сьогодні у більшості європейських систем урядування. Нащадкам досить корисно врахувати певні надбання історико-правової спадщини попередніх поколінь. Адже осмислення політико-правових концепцій їхнього минулого, по-перше, допоможе набагато ефективніше розвивати політичні взаємини України з іншими державами; по-друге, вдосконалюватиме елементи правової системи України; по-третє, сприятиме стабільності правопорядку, реалізації конституційних гарантій прав та свобод громадян, активізації їхньої участі у державотворенні.

Відзначаючи безсумнівну, заслугу С. В. Кондратюка в актуалізації піднятих проблем, важливо підкреслити, що в монографії предмет дослідження представлений у своїй історичній своєрідності, на фоні конкретних історичних, політичних та правових явищ. Вивчення дослідником історико-правового матеріалу з врахуванням сучасних загальноприйнятих правових форм є правомірним. Це є проявом єдності історичного і логічного, без якого не може обійтися ні один дослідник минулого.

Предмет дослідження розглядається у двох вимірах: по-перше, як наукова проблема, що потребує теоретичного аналізу, з'ясування характерних рис парламентаризму на західноукраїнських землях; по-друге, як певна сфера реальної дійсності, яка охоплює конкретні явища емпіричного характеру - історію, відносини, дії, інструменти, механізми, проблеми тощо.

Структурно-змістовна архітектоніка рецензованої праці спрямована на аналіз низки фундаментальних проблем, пов'язаних із концептуальним, правовим та інституційним аспектами традиції парламентаризму. Значну увагу приділено аналізу досліджень з історії парламентаризму в Україні, які засвідчують, з одного боку, самотність українського парламентаризму, а з іншого - його інтегрованість у загальносвітові та європейські процеси.

Видається, що монографія вирішує ще одне важливе завдання сучасної історико-правової науки. Йдеться про подолання диспропорції знань про внесок у традицію українського парламентаризму практики парламентаризму на західноукраїнських землях, особливо у міжвоєнний період, та парламентаризм на решту українських земель, передусім Наддніпрянщини. Тут йдеться не тільки про кількісне переважання праць про Центральну Раду та інші представницькі органи, а й про необхідність вивчення історії парламентаризму як безперервного історико-правового процесу з урахуванням наступності та особливостей кожного з її етапів. Принциповою особливістю вивчення і викладу автором теми монографії можна вважати наступне: оновлення концептуальних підходів, використання новітніх наукових ідей, переосмислення ряду попередніх конструкцій та положень, відмова від тих, які мали занадто політизований характер.

Відомо, що дослідник процесів минулого є інтерпретатором, головне завдання якого виявити у внутрішніх зв'язках досліджуваного об'єкту його стрижневу проблему і тим самим відкрити в ньому якість системності, виробляти оригінально-творчу інтерпретаційну концепцію (теоретичну модель), котра має елементи новизни і практично-політичної значущості. Одночасно дослідник повинен пояснити чому досліджуваний об'єкт тлумачиться так, а не інакше. С. В. Кондратюку вдалося це зробити на необхідному методологічному рівні на основі теорії державної і правової традиції, інституційного та цивілізаційного концептуальних підходів, низки методів, серед яких провідним є історико-правовий.

Поряд з тими положеннями, з допомогою яких автор вводить історію парламентаризму на західноукраїнських землях в загальний контекст історії держави та права України (положення про історію парламентаризму як процес формування суспільної цінності; про роль і значення парламентаризму як цивілізаційного чинника; про наступність історико-правового процесу розвитку парламентаризму на західноукраїнських землях) на особливу увагу заслуговує досвід комплексного наукового осмислення правової основи парламентаризму з виділенням і обґрунтуванням особливостей передісторії та історії парламентаризму на західноукраїнських землях, основних етапів історії парламентаризму. Цим ідеям і положенням підпорядкована структура монографії, що видається цілком виправданою.

Монографія Сергія Володимировича Кондратюка «Традиція парламентаризму на західноукраїнських землях: історико-правове дослідження» багатопланове та творче дослідження, яке має проблемний характер і охоплює п'ять розділів. У розділі I «Традиція парламентаризму на західноукраїнських землях: теоретичні та методологічні засади історико-правового дослідження» здійснюється аналіз джерельної бази з історії парламентаризму в Україні та характеристика основних методів дослідження. В ході роботи над монографією автором було опрацьовано значну кількість джерел, серед яких: архівні матеріали; документи опубліковані в різноманітних збірках; періодична преса; тематична література (монографії та наукові статті).

Розділ II «Формування традиції парламентаризму на західноукраїнських землях» присвячено аналізу історичних передумов становлення парламентаризму. Тут охоплюється період починаючи з Київської Русі (X ст.) і до середини XIX ст., коли західноукраїнські землі перебували у складі Австро-Угорщини. Виняткове значення має аналіз появи народного та станового представництва на етапі становлення традицій парламентаризму періоду Козаччини (підрозділ 2.2.). У підрозділі 2.3. розкрито етап розвитку ідей українського конституціоналізму і парламентаризму в XIX - початку XX ст.,

коли формувалися доктрини парламентаризму в південноукраїнському українському суспільному середовищі. Автор зазначає, що це було пов'язане з розвитком європейської правничої думки щодо організації державної влади, поділу її на законодавчу, виконавчу та судову гілки.

Розділ III «Становлення сучасного українського парламентаризму в період відновлення (відродження) української державності (1917-1920 р.)» досліджує геополітичні та правові передумови розвитку українського парламентаризму в першій чверті XX ст. Вагомим та змістовним є обґрунтування питань щодо оптимізації і підвищення ефективності парламентських традицій, досвіду західних українців, який вони набували в представницьких інституціях Австрії, як Державна рада у Відні, Галицький, Буковинський сейми. Українська Національна рада ЗУНР стала першим парламентом.

У розділі IV «Становлення і розвиток парламентаризму на західноукраїнських землях у період Другої Речі Посполитої» висвітлюються проблеми політичної та правової системи Другої Речі Посполитої й узаконення анексії західноукраїнських земель; парламентська організація та законопроектна діяльність українських парламентарів. С. В. Кондратюк зауважує, що законодавство Другої Речі Посполитої було чинним і на західноукраїнських землях, які входили до складу цієї держави, що наклало відповідний відбиток на правову культуру мільйонів українців, які там проживали.

Окремий розділ V присвячено висвітленню проблем розвитку традицій парламентаризму Карпатської України (Закарпаття, Північна Буковина).

Кожен із названих автором етапів суперечливо вплинув на традицію парламентаризму. З одного боку, він супроводжувався розвитком виборчого права, політичних партій, парламентського права. З іншого - парламентаризм не лише сприяв плюралізму ідеологічному чи політичному, а й боротьбі ідеологій, політичних сил, політичних націй.

Необхідно відзначити, що монографія є одним із перших у вітчизняній історико-правовій науці ґрунтовним дослідженням, у якому проведено системний аналіз та комплексне вивчення традиції парламентаризму на західноукраїнських землях, здійснено наукову систематизацію та класифікацію існуючих поглядів, концепцій і теорій щодо її природи, перспектив та місця в українській науці історії держави та права, зроблено низку авторських висновків, які можуть стати вагомим внеском у формування наукової концепції парламентаризму. Автор розробив і виніс на розсуд інтелектуальної спільноти наукові засади та методологію вивчення традиції парламентаризму.

Загалом автор виділив ознаки парламентаризму, довів їх історичність і побудував цілісну історико-правову концепцію розвитку парламентаризму на західноукраїнських землях. При цьому об'єднуючим, синтезуючим чинником для усталення ознак парламентаризму є право. С. В. Кондратюк довів, що про історію парламентаризму на західноукраїнських землях можна говорити з того історичного моменту, коли поєдналися його три складові - ідеї парламентаризму, його інституції (представницькі органи парламентського типу) та парламентське право. Це дозволило об'єднати велику кількість різнорідних історичних процесів (наприклад, геополітичних, національно-визвольних тощо), які безпосередньо чи опосередковано впливали на розвиток традиції парламентаризму.

Положення про правову основу парламентаризму як визначальну для його історії розвивається іншими положеннями дослідження, зокрема, науково обґрунтованою пропозицією застосувати поряд з традиційними критеріями періодизації історії парламентаризму на західноукраїнських землях правовий критерій, в основі якого наявність чи відсутність виборчого та парламентського права.

У науковому дослідженні С. В. Кондратюка переконливо показано, що традицію парламентаризму необхідно розглядати як єдність чотирьох складових: 1) ідеї парламентаризму в її розвитку; 2) процесу інституалізації (становлення парламентів як представницьких, законодавчих органів влади); 3) формування парламентського права, що

регулює організацію та діяльність парламенту; 4) законодавчу процедуру і практику парламентаризму, котрі охоплюють виборчі процедури, діяльність парламентських фракцій та партій, діяльність депутатів. Розвиток кожної із цих складових розглядається в контексті правової традиції. Автор вмотивовано доводить, що історичність парламентаризму на конкретному рівні постає у вигляді традиції парламентаризму. В матеріальному аспекті це зумовлює особливості існування українського парламентаризму, а в ідеальному визначає особливості пізнання та розуміння парламентаризму, зокрема і його цінностей для українського суспільства.

Такий концептуальний підхід став можливим завдяки джерельній базі дослідження, ретельно дібраній та проаналізованій. Сучасний український парламентаризм закорінений в історичній пам'яті українців як одна з найважливіших цивілізаційних цінностей, ознак ідентичності українського народу. Відтак можна стверджувати, що монографія має і джерелознавчий характер.

Загалом варто відзначити високий фаховий науково-теоретичний рівень проведеного дослідження, його основних положень, висновків і практичних рекомендацій. Можна із впевненістю відзначити, що монографія Сергія Володимировича Кондратюка «Традиція парламентаризму на західноукраїнських землях: історико-правове дослідження» є оригінальним, завершеним, евристичним, комплексним дослідженням важливої наукової проблеми, становить предметний інтерес як для фахівців з відповідної галузі знань, так і для всіх, хто цікавиться проблемами теорії та історії держави і права.

В.В. Костицький,
академік НАПрН України, доктор юридичних наук, професор